

ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА ПРЕЗ ХХ ВЕК

ст. н. с. дфн Анисава Милтенова, E-mail: anmilten@bas.bg

Енциклопедичният справочник „Чуждестранна българистика през ХХ век” е пръв опит за представяне на българистичните проучвания от първите десетилетия до края на миналия век. Той обхваща библиографски статии за чуждестранни учени, които в една или друга степен са дали своя принос в развитието на българистичните изследвания през ХХ в. в областта на обществените и хуманитарните науки: филология, история, археология, изкуствознание, музикознание, фолклористика, както и в някои интердисциплинарни области (палеославистика, византология, културология, архивистика) и др. Включените изследователи и преподаватели повече или по-малко са издирвали, публикували и коментирали български по произход източници, български теми и проблеми, като наред с това са ги поставяли в сравнително осветление спрямо други европейски или балкански процеси и явления. В голяма степен българистичните занимания на изследователите са част от техните трудове, свързани с

проучването на Югоизточна Европа или на славянския свят като цяло.

Словникът на справочника започна да се изработва през 1998 г. и е обсъждан многократно в Съвета за чуждестранна българистика при УС на БАН от 1999 до 2006 г. Проектът в окончателен вид включва 1024 персоналии за чуждестранни учени от 42 страни. Сред тях са както действащи в нашата съвременност учени, така и такива, които вече не са сред живите, но основното им научно дело се е осъществило през ХХ в. Началната граница — първите десетилетия на века — се определя от публикациите на редица големи фигури, които развиват дейността си по това време и имат основополагащ характер за съдбата на българистиката — Н. С. Державин (1877—1953), М. Попруженко (1866—1944), Ф. Сасинек (1830—1914), Ф. Снопек (1853—1921), М. Соколов (1854—1906), С. В. Троицки (1878—1972), Й. Цибулка (1896—1968) и др. При подбора погледът бе обърнат към българската основа (като изворов материал, явления и процеси) при проучването на проблематиката, затова, когато се включиха автори на компаративни изследвания, се предпочетоха онези, в чиито трудове тя преобладава. В справочника присъстват статии само за тези преводачи, които системно са насочвали вниманието си към български автори и освен това са придружавали преводите си с предговори, коментари или послеслови. В сборника са включени и българи, които години наред живеят и работят в чужбина, имат чуждо гражданство и се смятат за част от научния потенциал на съответните страни. Събрани са данни за над 200 млади учени-българисти от цял свят. Като основа за набора от имена и библиографска информация бяха използвани ценните справочници за историческата българистика в чужбина на Цанка Славчева (1. 1944—1980; 1983; 2. 1980—1985; 1987), която е автор на голям брой статии и участва и в настоящата книга, както и фундаменталният труд „Кирило-Методиевска енциклопедия“ (1. 1985; 2. 1995; 3. 2003; 4. 2003). Изданието е снабдено със справочен апарат: индекси по страни и по области на знанието, съкращения на източниците (сборници и периодични издания).

Информацията за учените-българисти е сверявана чрез кореспонденция с редица европейски университети и научни центрове, в които се изучава български език и литература. За събиране на данните помогнаха много следните учени: проф. Румяна Златанова, Университет в Хайделберг, Германия; проф. Чарлз Грибъл и Любомира Грибъл, Университет на щата Охайо, Кълъмбъс, САЩ; проф. Синтия Вакарелийска, Университет в Юджийн, щат Орегон, САЩ; проф.

Красимир Станчев, Трети римски университет, Рим, Италия; доц. Зоя Шанова, Университет в Санкт Петербург, Русия; проф. Игор Калиганов, Институт за славянознание, Москва, Русия; проф. Михаил Станчев, Университет в Харков, Украйна; проф. д-р Иван Грек, Университет в Кишинев, Молдова, проф. Цветана Кръстева, Токио, Япония и др., на които изказваме голяма благодарност. Активно участие за по-пълното отразяване на чуждестранната българистика взеха и самите автори на статии, сред които са мнозина познавачи на преподавателската работа и хуманитаристиката в отделни страни. Авторският колектив се състои от 57 български учени предимно от БАН — Институт за история, Институт за български език, Институт за литература, Институт за балканистика, Институт за фолклор, Централна библиотека на БАН и др., както и от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, факултет Славянски филологии.

Съдържанието на енциклопедичните статии освен професионална биография включва формулиране на приносите на всеки отделен учен в областта на българистиката. Стремели сме се да избегнем оценъчните характеристики, като авторите на статиите са се придържали към фактологичното изложение. Отбелязано е участието на учените в българистични научни форуми, специализации в България, награди и почетни титли, дадени от чуждестранни или български държавни и научни организации и др. Естествено статиите не са еднакви по обем и по степен на подробност при представяне на информацията, нито по своите акценти. При редакторската работа не сме се намесвали по същество в авторските текстове и не сме съкращавали или разширявали чувствително биографичната част на статиите. Те са уеднаквени само в най-общ смисъл. Имената са дадени на български език и се изписват на латиница в скоби след името, ако принадлежат на учен, чийто публикации са издавани в страна с азбука латиница (гръцките имена също са изписани с латиница). Същото се отнася за имената на руските, белоруските и украинските учени, които се изписват в скоби. В ограничен брой персоналии не са отбелязани годините на смъртта, тъй като те не можаха да бъдат издирени. Определенията за специалността и научната област са дадени според нормата в представителната форма за съществително име в м.р. ед.ч. (филолог, историк, славист, фолклорист и пр.) независимо от пола на учените. Понятието „българист“ не означава самостоятелна специалност, затова не е споменато в определението след имената на учените — славист, медиевист, историк, филолог, езиковед, културолог и пр. Към всяка статия е предвидена подборна библиография на съответния учен в областта на българистиката, като границата на обновяване на библиографията е 2006 г. Тогава, когато авторът или редакторът са получили по-актуална информация, тя също е отразена. В раздела „За него“ са включени единствено статии в български и чуждестранни енциклопедични и справочни издания, които са били използвани при съставяне на статията (не се описват рецензии, портрети и др.). Основното редактиране на статиите с цел привеждането им в енциклопедичен вид (съкращения, оформяне на заглавните думи и пр.) е извършено в Научно-информационния център „Българска енциклопедия“ при БАН от Снежана Николова и Ива Георгиева. Библиографията е редактирана, сверена и подредена от Кръстина Гечева.

Стремежът на съставителя е да бъдат представени колкото се може повече страни в света, без да се напуска сферата на образованието, на научните изследвания и на тяхната популяризация. Събирането на материалите за статиите беше изключително затруднено и понякога невъзможно. За целта беше разпратен въпросник на над 1000 учени, но голяма част от тях не отговориха на нашите запитвания, а други отвърнаха, че не се чувстват българисти. За други персоналии, за които потърсихме материали, те бяха недостатъчни. Както е известно, след 1990 г. много институции в Германия, в бившия Съветски съюз, бивша Югославия и пр. бяха реструктурирани или закрити, следствие което учените са сменили своето местожителство, а понякога и своето поле за научна дейност. Интересът към българския език и литература, към българската история и култура измени своя характер и интензивност — в някои страни той рязко намалю, а в други се увеличи. Динамиката на политическите процеси в края на ХХ в. преобразува организацията и управлението на образованието и науката в редица страни в света. Наред с това, картината на изучаването на езиците и литературите, наричани „малки“, придоби нови очертания във връзка с развитието на информационните технологии. Разпространи се дистанционното обучение. Увеличиха се възможностите за межкултурния диалог, за което свидетелстват редица научни проекти, форуми и публикации, реализирани през настоящия

XXI в. Тези бързо развиващи се процеси не можаха да намерят място в справочника. Неговата цел се ограничава в това — да даде една колкото се може по-обективна панорама на миналото — с типичните проблеми, които са били разработвани, с характерните методики на изследване — за да не бъде то отдадено на забравата. В този смисъл материалите, събрани в справочника, могат да служат за нови изследвания по посока на историята на обществените и хуманитарните науки през XX в.

През 1998—1999 г. проектът спечели конкурс за финансова подкрепа от ЮНЕСКО. През 2005—2006 г. получихме допълнително финансиране от бюджета на БАН за заплащане на редакторите от НИЦ „Българска енциклопедия“, както и на някои автори. За работата по справочника извънредно много съдейства ръководството на ЦБ БАН с директор ст.н.с. Динчо Кръстев, както и Ръководството на БАН.

Настоящият справочник представя до известна степен един отминал етап от културните връзки на България с другите страни. Една не малка част от историческата проблематика, отразена в делото на учените и специалистите — напр. проблемите на работническото движение, на социализма и свързаните с него институции и пр. — също принадлежи на миналото. Тази страница от състоянието на българистиката, част от културната и научната политика през втората половина на XX в., е факт, който предстои да се оцени и осмисли. Наред с това данните от справочника свидетелстват за постиженията в изучаването на българския принос в европейската цивилизация в областта на езика, на литературата, на фолклора, на древните археологически паметници и т.н. Българистиката има завоювани позиции в света не само поради дългата си повече от 100 години история, но и поради значимите обекти, които изучава. Едно от събитията, което подпомогна събирането на информация за справочника, бе международната научна среща „Българистика 2001. Съвременни научни и образователни стратегии в българистиката“, която бе организирана от Съвета за чуждестранна българистика при УС на БАН в рамките на Европейската година на езиците, обявена от Съвета на Европа, Европейската комисия и ЮНЕСКО (септември, 2001). Съорганизатори на срещата бяха Софийският университет „Св. Климент Охридски“, факултет „Славянски филологии“ и Нов български университет, департамент „Нова българистика“.

Разширяването на Европа неизбежно се съпътства от стремеж към запазване на нейното богатство от езици и култури като извор и гаранция за духовна идентичност, взаиморазбиране и толерантност. Днес действителността предлага широк спектър от възможности, много повече условия и средства за мобилност, за взаимни контакти и за работа в различни практически области. Голяма част от студентите и докторантите са водени от прагматични изисквания, към които е нужна по-голяма адаптивност от страна на преподаването. Новите тенденции в преподаването на български език, история и литература в чужбина вече са съобразени с днешните реалности, отговарящи на съвременните нужди за професионални контакти (например: европейска терминология на български в администрацията, език на бизнеса и туризма, език на медиите, юридическа терминология, специализиран превод и т.н.).

Въпреки някои тревожни моменти в общото състояние на българистиката по света в днешния ден, изучаването на български език в чужбина продължава. Непресъхващ е интересът към старобългарския език като трети класически език в Европа през IX в. Известно е, че голяма част от учените по света възприемат славистиката като старобългаристика (палеославистика). Разбира се, това не отменя задължението ни да поддържаме в международен план статуса на съвременния български език като основа на славистичната наука. Български език и цивилизация се преподават в университетите във Франция, Италия, Германия, Австрия, Полша, Чехия, Япония, Индия, САЩ и др. Съществуват редица научни общества, които се интересуват от българска история, от български фолклор и култура. Библиографският справочник „Чуждестранна българистика през XX век“ ще спомогне за преподаването на български език, литература и култура в чужбина, ще стимулира научните изследвания на български теми и проблеми и така ще изиграе роля за съхранение на вече съществуващите проекции на българското етнокултурно пространство и разкриване на нови възможности пред него.